

ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

ΑΚΡΙΤΙΚΟ

Ο Διγενής

ΚΛΕΦΤΙΚΟ

Του Βασίλη

ΣΤΟΧΟΙ

Να γνωρίσουν οι μαθητές δύο δημοτικά τραγούδια που συνδέονται το πρώτο με την ανάδυση ενός ηρωικού προτύπου, το δεύτερο με την προπαρασκευή του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων. Να προσεγγίσουν το πνεύμα και την εκφραστική λιτότητα των δημοτικών τραγουδιών.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ο Διγενής ως απόλυτο πρότυπο ανδρείας

Ο κλέφτης ως πρότυπο ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ελεύθερης ζωής

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το ακριτικό τραγούδι, στην κρητική παραλλαγή του, θεματοποιεί το ηρωικότερο επεισόδιο των περιπετειών του Διγενή, τη μάχη του με το Χάρο και τη στιγμή του θανάτου του. Ο Διγενής, όπως όλοι οι θνητοί, υπόκειται στη μοίρα του θανάτου, γι' αυτό και γνωρίζει την ήττα από το Χάρο. Ωστόσο το ψυχομαχητό του σημαδεύεται από υπερφυσικά στοιχεία, προκειμένου να τονιστεί ότι αυτός που πεθαίνει είναι ξεχωριστός. Παράλληλα με τα περήφανα και ανδρειωμένα λόγια του εκφράζεται η (ατελέσφορη) επιθυμία του ανθρώπου να υπερβεί τα όρια της ύπαρξής του.

Το κλέφτικο τραγούδι μάς μεταφέρει στην ιστορικοκοινωνική πραγματικότητα των προεπαναστατικών χρόνων και ο ήρώας του, ο Βασίλης, είναι ένας κοινός άνθρωπος. Ωστόσο το ιδανικό της ελεύθερης ζωής και η βαθιά αίσθηση της αξιοπρέπειας τον ωθούν να απαρνηθεί την τακτοποιημένη ζωή του υπόδουλου και να διαλέξει την περιπετειώδη κι επικίνδυνη, αλλά ελεύθερη, ζωή των κλεφτών. Ο αγώνας της εθνικής αποκατάστασης, μαζί με τα αιτήματα της κοινωνικής δικαιοσύνης και του σεβασμού των ατομικών δικαιωμάτων, αναδεικνύεται σ' αυτό το κλέφτικο τραγούδι. Το τραγούδι οργανώνεται σε δύο νοηματικές ενότητες. Στην πρώτη περιλαμβάνεται η παράκληση-συμβουλή της μάνας στο γιο της και η απάντηση του γιου. Η παράκληση της μάνας δείχνει τη φροντίδα και την αγάπη για το γιο της, για τον οποίο προτιμά τη σίγουρη ζωή του σκλάβου από τη ριψοκίνδυνη ζωή του κλέφτη. Στη δεύτερη –συνοπτική– ενότητα, ο γιος αποχαιρετά τη μάνα, ανεβαίνει στα βουνά και γίνεται δεκτός με ενθουσιασμό από τους κλέφτες.

Ως προς τη μορφή, το τραγούδι έχει όλα τα τυπικά γνωρίσματα των δημοτικών

τραγουδιών: δεκαπεντασύλλαβο στίχο, παρατακτική σύνταξη, ασύνδετη ρηματική διατύπωση, εκφραστική λιτότητα, προσωποποίηση και συνομιλία με τη φύση.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Κωστής Παλαμάς, «[Καβάλα πάει ο Χάροντας]», *Ταμβοι και ανάπαιστοι* (1897). *Απαντα*, τόμ. 1, Μπίρης, 1932, σ. 352-353.

*Καβάλα πάει ο Χάροντας
το Διγενή στον Άδη,
κι άλλους μαζί... Κλαίει, δέρονται
τ' ανθρώπινο κοπάδι.*

*Και τους κρατεί στον αλόγου του
δεμένους τα καπούλια,
της λεβεντιάς τον άνεμο,
της ομορφιάς την πούλια.*

*Και σα να μην τον πάτησε
του Χάρου το ποδάρι,
ο Ακρίτας μόνο ατάραχα
κοιτάει τον καβαλάρη.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Σε ποια σημεία του τραγουδιού τονίζεται η γενναιότητα του ήρωα;
2. Βρείτε άλλα δημοτικά τραγούδια ή κείμενα επώνυμων λογοτεχνών με θέμα το θάνατο του Διγενή. Να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές στο χειρισμό του θέματός τους.

Ηχογραφημένη απαγγελία του συγκεκριμένου τραγουδιού με τη φωνή του Ελευθέριου Βενιζέλου φυλάσσεται στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Β

1. «Κλέφτικο. 20», Ν. Γ. Πολίτη, *Δημοτικά τραγούδια*, Γράμματα 1991, σ. 43.

*Ο πλούσιος έχει τα φλωριά, έχει ο φτωχός τα γλέντια.
Άλλοι παινάνε τον πασά και άλλοι το βεζίρη,
μα γω παινάω το σπαθί το τουρκοματωμένο,
το 'χει καμάρι η λεβεντιά, κι ο κλέφτης περηφάνια.*

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποιες πληροφορίες για τη ζωή των κλεφτών μάς δίνει το τραγούδι; Να τις εμπλουτίσετε και με άλλες που θα βρείτε σε ιστορικά ή λογοτεχνικά βιβλία.
2. Βρείτε άλλα δημοτικά τραγούδια με θέμα τη ζωή των κλεφτών. Πώς αντιμετωπίζει ο λαός την επιλογή τους να φύγουν στο βουνό και πώς κρίνει τις πράξεις τους;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Συναγωγή μελετών, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη 2001.

Νέα Εστία, τχ. 1762, 2003 [αφιέρωμα].

Τα δημοτικά τραγούδια, Κλέφτικα, επιμέλεια Αλέξης Πολίτης, Ερμής 1973.

Πολίτης Αλέξης, *Η ανακάλυψη των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών*, Θεμέλιο 1984.

Σηφάκης Γ. Μ., *Για μια ποιητική του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1988.

ΠΗΓΗ

Ακριτικό, «Ο Διγενής», *Δημοτικά τραγούδια, Ακριτικά*, μελέτη-ανθολόγηση Βασίλη Χ. Μάκη, Επικαιρότητα 1978, σ. 89.

Κλέφτικο, «Του Βασίλη», Ν. Γ. Πολίτη, *Δημοτικά τραγούδια, Γράμματα* 1991, σ. 49.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ

*Εις Σάμον***ΣΤΟΧΟΣ**

Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα αντιπροσωπευτικό μέρος μιας καλβικής ωδής, στην οποία εξαιρείται το γενναίο φρόνημα και η αρετή.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Ελευθερία και αρετή

Δουλεία και φόβος

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Οι τρεις πρώτες στροφές της ωδής «Εις Σάμον» συμπυκνώνουν τις ιδεολογικές αξίες και τα ιδανικά που τροφοδότησαν τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων. Η βασική ιδέα του αποσπάσματος είναι ότι η απόκτηση της ελευθερίας των υπόδουλων Ελλήνων προϋποθέτει γενναίο φρόνημα και αρετή. Η έννοια της αρετής συνδέεται με τη διαφωτιστική έννοια της συνείδησης και της ευθύνης του ανθρώπου ως πολίτη. Η αρετή και η τόλμη αντιπαρατίθενται στην ατιμία της υπόδουλης ζωής και στο φόβο που κρατάει δέσμο τον υπόδουλο. Χρησιμοποιώντας το παρομοιαστικό πλαίσιο της μυθολογικής ιστορίας του Ίκαρου, ο οποίος πέθανε από τον πόθο του για την ελευθερία που του πρόσφερε η πτήση προς τον ουρανό, ο Κάλβος προβάλλει την αντιδιαστολή ανάμεσα στον ατιμωτικό θάνατο αυτού που πέφτει θύμα ενός τυράννου και στο δοξασμένο θάνατο αυτού που πεθαίνει ελεύθερος, υπηρετώντας τα ιδανικά του. Την πορεία του Ίκαρου οφείλουν να ακολουθήσουν μέχρι τέλους οι επαναστατημένοι Έλληνες, ακόμα κι αν η έκβαση της προσπάθειάς τους

είναι ο τιμημένος θάνατος. Αυτήν ακριβώς την ιδέα αναπτύσσει ο Κάλβος, με αφορμή τους πεσόντες Ιεροολογίτες, και στην ωδή του «Εις τον Ιερόν Λόχον». Οι Ιεροολογίτες ηττήθηκαν και σκοτώθηκαν, όμως ο θάνατός τους είναι δοξασμένος, επειδή υπηρέτησαν μέχρι τέλους, με αρετή και τόλμη, το ιδανικό της ελευθερίας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ανδρέας Κάλβος, «Εις τον Ιερόν Λόχον», στρ. α'-ε', *Η Λύρα* (1824). *Ωδαί, Ίκαρος* 1970, σ. 50-51.

α'

*Ας μη βρέξη ποτέ
το σύννεφον, και ο άνεμος
σκληρός ας μη σκορπίση
το χόμα το μακάριον
που σας σκεπάζει.*

β'

*Ας το δροσίση πάντοτε
με τ' αργυρά της δάκρυα
η ροδόπεπλος κόρη
και αυτού ας ξεφουτρώνουν
αιώνια τ' άνθη.*

γ'

*Ω γνήσια της Ελλάδος
τέκνα, ψυχαί που επέσατε
εις τον αγώνα ανδρείως,
τάγμα εκλεκτών Ηρώων,
καύχημα νέον.*

δ'

*Σας άρπαξεν η τύχη
την νικητήριον δάφνην
και από μυρτιάν σάς έπλεξε
και πένθμιον κυπάρισσον
στέφανον άλλον.*

ε'

*Αλλ' αν τις απεθάνη
διά την πατρίδα, η μύρτος
είναι φύλλον ατίμητον
και καλά τα κλαδιά
της κυπαρίσσου.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Πώς συνδέεται αιτιολογικά η πρόταση του τελευταίου δίστιχου με τις προηγούμενες;
2. Τι συγκρίνει ο ποιητής στην τρίτη στροφή και ποια θέση παίρνει ο ίδιος;
3. Συγκρίνετε το περιεχόμενο των δύο ωδών. Ποια στάση κρατάει ο ποιητής απέναντι σε αυτούς που θυσιάζουν τη ζωή τους για την ελευθερία;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Οι Ωδές του Κάλβου, επιμέλεια, επιλογή κριτικών κειμένων Νάσος Βαγενάς, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1992.

ΠΗΓΗ

Ανδρέας Κάλβος (1792-1869), «Εις Σάμον», στρ. α'-γ', *Λυρικά* (1826). *Ωδαί*, κριτική έκδοση Filippo Maria Pontani, *Ίκαρος* 1970, σ. 119.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Η καταστροφή των Ψαρών

ΣΤΟΧΟΣ

Να αντιληφθούν οι μαθητές με ποιον τρόπο ένα οδυνηρό επεισόδιο του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα μνημειώθηκε σε ένα λιτό και περιεκτικό επίγραμμα που αποτίει φόρο τιμής στους νεκρούς.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Δόξα – Ένδοξοι νεκροί

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το σολωμικό επίγραμμα «Η καταστροφή των Ψαρών» αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της δυνατότητας που έχει η ποίηση να μεταφέρει ένα συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός στη σφαίρα του καθολικού και του πανανθρώπινου. Ο Σολωμός αφαιρεί από την καταστροφή των Ψαρών όλα τα συγκυριακά και επικαιρικά στοιχεία και εστιάζει την προσοχή του στα χαρακτηριστικά εκείνα που επιτρέπουν τη διαχρονική αναγωγή του ιστορικού επεισοδίου: την καμένη γη και τα λαμπρά σκοτωμένα παλικάρια. Στο κέντρο του ποιήματος τοποθετείται η προσωποποιημένη θεότητα της Δόξας, σύμβολο της τιμής που οφείλεται στους ένδοξους νεκρούς, να περιφέρεται –μοναδική μαρτυρία ζωής– ανάμεσά τους, να αναλογίζεται το μέγεθος της θυσίας τους και να φέρει στο μέτωπο ένα απέριπτο στεφάνι, καμωμένο από τα υλικά της δοξασμένης γης. Η εικόνα που συνθέτει το ποίημα είναι μοναδική σε παραστατικότητα και υποβλητική σε δύναμη. Το επίγραμμα του Σολωμού εκφράζει

την ίδια ακριβώς αντίληψη με τις τρεις πρώτες στροφές της ωδής «Εις Σάμιον»: ο θάνατος στον αγώνα για την ελευθερία είναι ένδοξος.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Διονύσιος Σολωμός, «Εις Μάρκο Μπότσαρη», *Ποιήματα*, τόμ. 1, Ίκαρος 1986⁵, σ. 137.

*Η Δόξα δεξιά συντροφεύει
τον άντρα που τρέχει με κόπους
της Φήμης τους δύσβατους τόπους,
κι ο Φθόνος τού στέκει ξερβιά,
με μάτια, με χείλη πικρά.*

*Αλλ' όποτε η μοίρα τού γράψει,
τον δρόμο του κόσμου να πάψει,
η Δόξα καθίζει μονάχη
στην πλάκα του τάφου λαμπρή,
και ο φθόνος αλλού περπατεί.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Βρείτε αντιστοιχίες ανάμεσα στο ποίημα «Εις Μάρκο Μπότσαρη» και στο εξεταζόμενο επίγραμμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Εισαγωγή στην ποίηση του Σολωμού, επιμέλεια Γιώργος Κεχαγιόγλου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1999.

Καψωμένος Ερατοσθένης, *Ο Σολωμός και η ελληνική πολιτισμική παράδοση*, Βουλή των Ελλήνων 1998.

Καψωμένος Ερατοσθένης κ.ά., *Διονύσιος Σολωμός. Ανθολόγιο θεμάτων της σολωμικής ποίησης*, Βουλή των Ελλήνων 1998.

ΠΗΓΗ

Διονύσιος Σολωμός (1798-1857), «Η καταστροφή των Ψαρών» (1825), *Ποιήματα*, επιμέλεια – σημειώσεις Λίνος Πολίτης, Ίκαρος 1986⁵, σ. 138.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Ερημωμένα χωριά

ΣΤΟΧΟΙ

Να μεταδοθεί στους μαθητές μια έντονη εικόνα της καταστροφής, της ερήμωσης και της διάψευσης που άφησε πίσω της η κατάρρευση του αλβανικού μετώπου,

αλλά και γενικότερα ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος. Να τονιστεί το κουράγιο που είχαν οι άνθρωποι της εποχής εκείνης να σταθούν όρθιοι μέσα στην καταστροφή και να αντισταθούν στην υποδούλωση της πατρίδας τους.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Πολεμικό τοπίο

Αίσθηση ήττας

Αντοχή και ψυχική δύναμη των ηττημένων

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το απόσπασμα αποτελεί μια ρεαλιστική ποιητική περιγραφή της υποχώρησης των νικημένων Ελλήνων στρατιωτών που εγκαταλείπουν το αλβανικό μέτωπο. Την πρώτη στροφική ενότητα του αποσπάσματος συγκροτεί μια σειρά από εικόνες, που είναι ως επί το πλείστον ονομαστικές προτάσεις και παρατάσσονται η μία μετά την άλλη, χωρίς αυστηρή νοηματική συνοχή (π.χ., ενώ στην αρχή του αποσπάσματος ο χρόνος είναι το «ανελέητο ξερό καλοκαίρι», στην αρχή της δεύτερης στροφικής ενότητας μεταφερόμαστε προφανώς σε μια ανάμνηση του πολεμικού χειμώνα στα αλβανικά βουνά, «Είχε κολλήσει ο πάγος το παπούτσι στην κάλτσα»). Όλες αυτές οι εικόνες αποδίδουν παραστατικά την ερήμωση, την καταστροφή και το θάνατο που προκάλεσε ο πόλεμος. Ωστόσο, στη δεύτερη στροφική ενότητα βλέπουμε ότι οι νικημένοι στρατιώτες, αν και είναι εξουθενωμένοι, διατηρούν ακόμη το κουράγιο και την ελπίδα ότι κάποτε θα επιστρέψουν ξανά στο πεδίο της μάχης, προσπαθώντας να διαφυλάξουν το «φως» από τον κατακτητή. Στη δεύτερη ενότητα πρέπει να προσεχτεί η προβολή και η ανάδειξη της φωνής των στρατιωτών με τη χρήση του πρώτου πληθυντικού προσώπου, ενώ μέχρι εκείνο το σημείο το απόσπασμα είναι καθαρά αφηγηματικό. Στο τέλος του αποσπάσματος οι στρατιώτες χάνονται, απομένει όμως η κόκκινη λάμψη των τσιγάρων τους, μια υποβλητική εικόνα που συμβολίζει την αντοχή και την απόφασή τους να αντισταθούν με κάθε τρόπο.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Οδυσσέας Ελύτης, «Η πορεία προς το μέτωπο», *Το Άξιον Εστί* (1959). *Ποίηση*, Ίκαρος 2002, σ. 136-139. (Το κείμενο αυτό οι μαθητές μπορούν να το ακούσουν και σε απαγγελία του ηθοποιού Μάνου Κατράκη, από τη μελοποίηση του *Άξιον Εστί* του Μίκη Θεοδωράκη).
2. Στέλιος Ξεφλούδας, *Άνθρωποι του μύθου* (1944) στο Κώστας Χατζηπατέρας, Μαρία Φαφαλιού, *Μαρτυρίες 1940-1941*, Κέδρος 1982.
3. Πάννης Μπεράτης, *Το πλατύ ποτάμι* (1946/1965), Ερμής 1999.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Η ποιητική συλλογή γράφτηκε το 1942, δημοσιεύτηκε όμως το 1961. Σκεφτείτε ποιοι πιθανοί λόγοι εμπόδισαν τον ποιητή να δημοσιεύσει τα ποιήματά του.

2. Βρείτε τις παρομοιώσεις του κειμένου και εξηγήστε τη σημασία τους.
3. Πώς οργανώνεται αφηγηματικά το απόσπασμα; Ποια πρόσωπα και σε ποια σημεία εμφανίζονται να μιλούν στο απόσπασμα; Τι εξυπηρετεί η εναλλαγή ανάμεσα στη φωνή του αφηγητή και στη φωνή των προσώπων;
4. Συγκρίνετε τις εικόνες κατάρρευσης του αλβανικού μετώπου που δίνει ο Ρίτσος με τις εικόνες της δύσκολης πορείας προς το μέτωπο που περιγράφουν ο Ελύτης, ο Ξεφλούδας και ο Μπεράτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αφιέρωμα στον Γιάννη Ρίτσο, Κέδρος 1981.

Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου, επιλογή Χρύσα Προκοπάκη, Κέδρος 2000.

Βελουδής Γιώργος, *Προσεγγίσεις στο έργο του Γιάννη Ρίτσου*, Κέδρος 1984.

Διαλησιμάς Στέφανος, *Εισαγωγή στην ποίηση του Γιάννη Ρίτσου*, Επικαιρότητα 1981.

Κακλαμανάκη Ρούλα, *Γιάννης Ρίτσος. Η ζωή και το έργο του*, Πατάκης 1999.

Μαρωνίτης Δ.Ν., «Ο τύπος του εθνικού ποιητή. Ο αντίκτυπος του αλβανικού έπους στην ποίησή μας», *Όροι του λυρισμού στον Οδυσσέα Ελύτη*, Κέδρος 1984⁴, σ. 55-80.

Πρεβελάκης Παντελής, *Ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος*, Κέδρος 1981.

Προκοπάκη Χρύσα, *Η πορεία προς την Γκραγκάντα ή οι περιπέτειες του οράματος*, Κέδρος 1981.

» <http://genesis.ee.auth.gr/dimakis/Porfiras/105/8.html#1>

» <http://www.snhell.gr/lakeim.html>

» <http://www.Komvos.edu.gr/diaglossiki/NeoellinikiPoisi:htm>

ΠΗΓΗ

Γιάννης Ρίτσος (1909-1990), *Η τελευταία προ ανθρώπου εκατονταετία* (1961). *Ποήματα*, τόμ. 1, Κέδρος 2001²³, σ. 505.

ΜΕΛΠΩ ΑΞΙΩΤΗ

Από δόξα και θάνατο

ΣΤΟΧΟΣ

Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι η γερμανική Κατοχή ήταν μια περίοδος σκληρών δοκιμασιών για τον ελληνικό λαό, αλλά και μια εποχή που ανέδειξε το κουράγιο του λαού και την αντίστασή του στον κατακτητή, ακόμα κι όταν το τίμημα της αντίστασης ήταν ο θάνατος.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Κατοχή, Δοκιμασίες (πεινά και βία) και Αντίσταση
Λαϊκό αίσθημα και αγωνιστική ενότητα
Αντιστασιακό πνεύμα

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το απόσπασμα προέρχεται από το μυθιστόρημα *Εικοστός αιώνας*, το οποίο έγραψε η Αξιώτη από τον Οκτώβρη ως το Νοέμβρη 1946, λίγους μήνες πριν η συγγραφέας υποχρεωθεί να φύγει από την πατρίδα της και να καταφύγει στη Γαλλία.

Στο απόσπασμα η ηρωίδα της Πολυξένη ανακαλεί στη μνήμη της από τη φυλακή, όπου βρίσκεται λόγω της αντιστασιακής της δράσης (μοίραζε παράνομο Τύπο), δύο κρίσιμες στιγμές της γερμανικής Κατοχής στην Αθήνα, μια ταπεινή και μια ηρωική στιγμή. Η πρώτη στιγμή είναι η διανομή συσσίτιου στους καλλιτέχνες. Η συγγραφέας, μέσω της ηρωίδας της, φαίνεται να αντικρίζει με ειρωνική ματιά τους καλλιτέχνες: οι εκφραστές του πνεύματος, μέχρι χτες απόμακροι κι ακατάδεκτοι, εξουθενωμένοι τώρα από την πείνα, υποκύπτουν και αυτοί στις πιεστικές επιταγές της ύλης, καθώς αναγκάζονται να στοιβαχτούν και να διαμαρτυρηθούν για να πάρουν, ταπεινωμένοι, το ελάχιστο φαγητό του συσσίτιου. Η δεύτερη στιγμή είναι μια αντικατοχική διαδήλωση που αφήνει πίσω της αρκετούς νεκρούς. Το φρόνημα ωστόσο του κόσμου που συμμετέχει στη διαδήλωση είναι σθεναρό και η αίσθηση της συναδέλφωσης ισχυρή. Η συγγραφέας, διαμέσου της ηρωίδας της, τονίζει την ταξική σύσταση της διαδήλωσης. Αυτοί που συμμετέχουν, αδιαφορώντας ακόμα και για τη ζωή τους και παρασυρμένοι από τον εθνικό ενθουσιασμό, είναι άνθρωποι προερχόμενοι από τα λαϊκά στρώματα και άνθρωποι που έχουν ζωντανές μνήμες από παλαιότερους εθνικούς αγώνες, όπως η μικρασιατική εκστρατεία. Είναι ενδιαφέρον ότι ένας συγγραφέας με διαφορετική ιδεολογική συγκρότηση από εκείνη της Αξιώτη, ο Οδυσσέας Ελύτης, περιγράφει με ανάλογο τρόπο την κοινωνική σύσταση των συμμετεχόντων σε μια αντικατοχική διαδήλωση: «οι νέοι με τα προησμένα πόδια που τους έλεγαν αλήτες, και οι άντρες, και οι γυναίκες, και οι λαβωμένοι με τον επίδεσμο και τα δεκανίκια» («Η μεγάλη έξοδος», *Το Άξιον Εστί*). Το απόσπασμα καταλήγει με την περιγραφή μιας σκηνης (η τυχαία συνάντηση της Πολυξένης με ένα στρατηγό), η οποία λειτουργεί ως προμήνυμα του εμφυλίου, που ακολούθησε την απελευθέρωση.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Οδυσσέας Ελύτης, «Η μεγάλη έξοδος», *Το Άξιον Εστί* (1959). *Ποίηση*, Ίκαρος 2002, σ. 149-150.
2. Πώργος Ιωάννου, «Αυτά που δεν σβήνονται», *Εφήβων και μη*, Κέδρος 1979, σ. 83-87.
3. Δημήτρης Χατζής, «Μαργαρίτα Περδικάρη», *Το τέλος της μικρής μας πόλης*, Κείμενα 1983², σ. 193-225.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Ποια είναι η κοινωνική σύνθεση και ποιοι οι στόχοι της διαδήλωσης;
2. Σχολιάστε το θλιβερό διαλογισμό της αφηγήτριας μέσα στο κελί της φυλακής: «Τι καιρός, πόσα χρόνια, και να μην έχει τελειωμό!».
3. Η Μαργαρίτα Περδικάρη, στο διήγημα του Χατζή, συμμετέχει, όπως και η αφηγήτρια της Αξιώτη, ενεργά στην Αντίσταση. Βρείτε ομοιότητες και διαφορές στη συμπεριφορά των δυο γυναικών της Αντίστασης.
4. Οι μαθητές μπορούν επίσης να διαβάσουν δυο εφηβικά μυθιστορήματα: *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου* της Άλκης Ζέη και *Κόκκινη κλωστή δεμένη...* της Ζωρζ Σαρή, που αναφέρονται σε αυτή την ιστορική περίοδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Καρβέλης Τάκης, «Μέλπω Αξιώτη», *Η μεσοπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 2, Σοκόλης 1992, σ. 28-50.
- Μικέ Μαίρη, *Μέλπω Αξιώτη. Κριτικές περιπλανήσεις*, Κέδρος 1996.
- , «Ιστορία των ήχων και των ψιθύρων: για τον Εικοστό αιώνα της Μέλπως Αξιώτη», *Ιστορική πραγματικότητα και νεοελληνική πεζογραφία*, Επιστημονικό συμπόσιο, Εταιρεία Σπουδών 1997, σ. 217-238.

ΒΙΝΤΕΟ

- Τάσος Ψαρράς (σκηνοθεσία), *Αφιέρωμα στη Μέλπω Αξιώτη*, ΕΤ1, Οκτώβριος 2003.

ΠΗΓΗ

- Μέλπω Αξιώτη (1906-1973), *Εικοστός αιώνας* (1946), Κέδρος 1982, σ. 112-117.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΕΙΜΩΝΑΣ***Έξι χιλιάδες νέοι*****ΣΤΟΧΟΣ**

Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι η λογοτεχνία κατεργάζεται το ιστορικό υλικό (συγκεκριμένα εδώ, την εξέγερση του Πολυτεχνείου και το αιματηρό τέλος της) με το δικό της, εντελώς αυτόνομο τρόπο.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Θυσία των νέων

Ιερή σιωπή ως ένδειξη σεβασμού και αναγνώρισης της θυσίας

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο Χειμωνάς ενσωματώνει στο αφήγημά του *Ο γάμος* αυτό το σύντομο κείμενο που αναπλάθει με το δικό του, εντελώς ιδιότυπο, τρόπο την εξέγερση του Πολυτεχνείου το Νοέμβριο του 1973. Ο Χειμωνάς αναδεικνύει τη βαθύτερη ουσία και το διαχρονικό βάθος του ιστορικού γεγονότος. Όπως ο Σολωμός στο επίγραμμα «Η καταστροφή των Ψαρών», έτσι και ο Χειμωνάς αφαιρεί όλα τα συγκυριακά και επικαιρικά στοιχεία και εστιάζει την προσοχή του στα στοιχεία εκείνα που επιτρέπουν τη διαχρονική αναγωγή του ιστορικού επεισοδίου. Γι' αυτό μόνο οι δυο εισαγωγικές φράσεις του κειμένου δίνουν το βασικό περίγραμμα του ιστορικού γεγονότος, και μάλιστα με εντελώς γενικούς όρους («νέοι κι έφηβοι παιδιά», «ένας στρατός», «άλλος λαός»). Στη συνέχεια, οι συνέπειες του ιστορικού γεγονότος, η αιματηρή καταστολή της εξέγερσης, περιγράφονται σαν ένα γεωλογικό συμβάν ή και καταστροφή: οι νέοι βουλιάζουν μέσα στη γη, η γη καθιζάνει μέχρι που σχηματίζεται ένα τεράστιο βάραθρο. Το βάραθρο αυτό λειτουργεί ως ένα υποβλητικό μνημείο της θυσίας, αλλά και ως μια αποκρουστική και διαρκής υπόμνηση του εγκλήματος που τελέστηκε εκεί. Η τελική απόφαση του αφηγητή («κανείς ποτέ δεν θα τολμήσει να σκύψει και να δει») θέλει μάλλον να αποδώσει την αίσθηση του τρομακτικού δέους που θα προκαλεί το βάραθρο-μνημείο, ενώ η αφοριστική προσταγή του («κανείς να μη τολμήσει») εκφράζει την οργή για το έγκλημα και τη διάθεσή του να αναλάβει αυτός την προστασία του μνημείου.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πάννης Ρίτσος, *Δεκαοκτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας*, Κέδρος 1973.

*Το παλικάρι που 'πεσε μ' ορθή την κεφαλή του,
δεν το σκεπάζει η γης οργή, σκουλήκι δεν τ' αγγίζει—*

*Φτερό στη ράχη του ο σταυρός κι όλο χμιάει τ' αφήλου
και σμίγει τους τρανούς αίτους και τους χρυσούς αγγέλους.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η γραφή του Χειμωνά χαρακτηρίζεται από μεγάλη αφαιρετικότητα, συμπύκνωση των νοημάτων, αλλά και ποιητική τόλμη τόσο στην αφήγηση όσο και στη δημιουργία των εικόνων της. Επιλέξτε μία από τις εικόνες του κειμένου και βρείτε τις αντιστοιχίες της με τα ιστορικά γεγονότα, όπως περιγράφονται από την επίσημη ιστορία ή τα χρονικά της εποχής (π.χ. Κωστούλα Μητροπούλου, *Το χρονικό των τριών ημερών*, Κέδρος 2002).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αριστηνός Πώργης, *Εισαγωγή στην πεζογραφία του Γ. Χειμωνά*, Κέδρος 1981.
Λάλα-Κριστ Δέσποινα, *Στο καλειδοσκόπιο του Γιώργου Χειμωνά*, Καστανιώτης 1984.
Μαρωνίτης Δ.Ν., *Η πεζογραφία του Γιώργου Χειμωνά*, Λωτός 1986.

ΠΗΓΗ

Γιώργος Χειμωνάς (1936-2000), *Ο γάμος*, Κέδρος 1977², σ. 35.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ**«Το συρματόπλεγμα του αίσχους»****ΣΤΟΧΟΣ**

Να αντιληφθούν οι μαθητές ότι το κυπριακό ζήτημα παραμένει μια ανοιχτή πληγή του ελληνισμού, οι δραματικές επιπτώσεις του οποίου σχετίζονται με τις προσωπικές ιστορίες πολλών ανθρώπων που στερήθηκαν όχι μόνο τη γη τους, αλλά ουσιαστικά το χώρο της νεότητας και των βιωμάτων τους.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Κυπριακό ζήτημα

Τουριστική αξιοποίηση και αλλοτρίωση της Κύπρου

Πράσινη γραμμή – Διχοτόμηση του νησιού

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Το σύντομο αφήγημα του Μηλιώνη καταγράφει τις σκέψεις και τα συναισθήματα από μια επίσκεψη του συγγραφέα στην Κύπρο. Αν και το αφήγημα φαίνεται καταρχήν να έχει το χαρακτήρα μιας ταξιδιωτικής περιήγησης, η ματιά του αφηγητή διεισδύει στο χώρο και στο χρόνο, επειδή η εμπειρία της τελευταίας αυτής επίσκεψης στο νησί συγκρίνεται με τις παλαιότερες εμπειρίες του αφηγητή από την Κύπρο, όπου για μεγάλο χρονικό διάστημα υπηρέτησε ως εκπαιδευτικός. Ανάμεσα στο τότε και στο τώρα συνέβησαν σημαντικά γεγονότα, που άλλαξαν ριζικά την όψη και τις προοπτικές του τόπου. Η τουριστική αξιοποίηση, που αλλοίωσε την όψη του τοπίου και επηρέασε το ήθος των ανθρώπων, είναι μια εξόφθαλμη αλλαγή, αλλά οι σημαντικότερες και δραματικές αλλαγές οφείλονται στην τουρκική εισβολή του 1974. Έκτοτε ολόκληρο το νησί και κυρίως η πρωτεύουσά του, η Λευκωσία, διαιρέθηκαν στα δυο, στην ελεύθερη Κύπρο και στην κατεχόμενη από τους Τούρκους ζώνη. Ο αφηγητής θυμάται την παλαιότερη διαμονή του στο νησί και αναλογίζεται με λύπη την ειρωνεία της ιστορίας: τότε μιλούσε στους μαθητές του για το τείχος του Βερολίνου· στο μεταξύ το τείχος του Βερολίνου έπαψε να υπάρχει και τώρα το αδιαπέραστο τείχος της τελευταίας χωρισμένης στα δυο πόλης του κόσμου βρίσκεται μπροστά του. Προκειμένου να δηλωθεί αυτή η τραγική ειρωνεία της ιστορίας, ο τίτλος του κειμένου συμπλέκει το συρματόπλεγμα που χωρίζει στα δυο τη Λευκωσία με το «τείχος του αίσχους», την ονομασία που δόθηκε στο τείχος του Βερολίνου. Δυστυχώς το συρματόπλεγμα του αίσχους στη Λευκωσία παραμένει ακόμα. Στην τελευταία παράγραφο ο αφηγητής

νώθει έτοιμος, με τη δύναμη της μνήμης και της φαντασίας, να ξεπεράσει τους περιορισμούς του συρματοπλέγματος και να βρεθεί στην άλλη πλευρά, στην εποχή της νιότης του και της ελευθερίας. Ωστόσο η τελευταία φράση του αφηγήματος δηλώνει την οδυνηρή επίγνωση του αφηγητή ότι τα χρόνια της νεότητάς του παραμένουν φυλακισμένα πίσω από το συρματοπλέγμα. Η διδασκαλία αυτού του κεμένου μπορεί να συνδυαστεί με το ποίημα «Γλυκό του κουταλιού» του Κύπριου Κυριάκου Χαραλαμπίδη, με σκοπό να συνεξεταστούν τόσο η συναισθηματική διάθεση όσο και τα βιώματα των δύο προσώπων, με έμφαση στη λειτουργία της μνήμης.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Αντώνης Σαμαράκης, «Το ποτάμι», *Ζητείται ελπίς* (1954), 1983²⁰, σ. 21-25.
2. Λευτέρης Πούλιος, «Καλοκαίρι του '78», *Το αλληγορικό σχολείο* (1978). *Τα ποιήματα του Λευτέρη Πούλιου*, επιλογή 1969-1978, Κέδρος 1982, σ. 99.

*Η Κύπρος με κάλεσε ν' ακούσω τη μουσική της
και να βουλιάξω στο χόμα της την παράχορδη δική μου.
Είδα τον πόνο πίσω από απελπισμένες βιτρίνες
και τη Λευκωσία σα χορδή σπασμένη βιολιού.
Όλη τη νύχτα στο ξενοδοχείο μου με τύλιγαν
σα νεύρο οι ψυχές των σκοτωμένων
και με μετακινούσαν τα βήματα των αγνοούμενων παλικαριών.
Έζησα τη θλιμμένη γη και φωτογράφισα
στα ακρογιάλια της την αιώνια γέννηση
της Αφροδίτης.*

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Στο διήγημα αυτό ο αφηγητής αναφέρεται σε περιστατικά που συνέβησαν στην Κύπρο πριν και μετά την τουρκική εισβολή του 1974. Βρείτε τα σημεία στα οποία διακρίνονται αυτές οι δύο περίοδοι της ζωής του και καταγράψτε τα διαφορετικά αισθήματα που ένιωθε κάθε φορά.
2. «Τα αισθήματα δεν μπαίνουν στο συρματοπλέγμα». Γράψτε μια παράγραφο που να τελειώνει με αυτήν τη φράση.
3. Ποια εικόνα της Κύπρου δίνει ο Λ. Πούλιος στο ποίημά του; Κάντε ειδική αναφορά στις λέξεις που δείχνουν τη συναισθηματική στάση του ποιητή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελίτροχος [Πάτρας], τχ. 7, 1995.

Η λέξη, τχ. 143, 1998.

Μηλιώνης Χριστόφορος, Π.Ε.Φ., Μεταίχμιο 2000.

Παγανός Γ.Δ., *Τρεις μεταπολεμικοί πεζογράφοι*, Νεφέλη 1998, σ. 50-65, 104-129.

Παγανός Γ.Δ., *Τρεις μεταπολεμικοί πεζογράφοι*, Νεφέλη 1998, σ. 50-65, 104-129.
 Τσακνιάς Σπύρος, «Χριστόφορος Μηλιώνης», *Η μεταπολεμική πεζογραφία*, τόμ. 5, Σοκόλης 1988, σ. 254-329.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΑΙΝΙΑ

Θόδωρος Αγγελόπουλος, *Το μετέωρο βήμα του πελαργού*, 1991.

ΠΗΓΗ

Χριστόφορος Μηλιώνης (1932), «“Το συρματοπλέγμα του αίσχους”», *Το μικρό είναι όμορφο*, Κέδρος 1997, σ. 104-106.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

1. Ιστορικός παραλληλισμός – Παράλληλα θεματικά μοτίβα

Καλό θα ήταν οι μαθητές να συνδέσουν το αγωνιστικό ήθος και την αντοχή στις δοκιμασίες με την ιστορική πορεία του ελληνισμού. Η καμένη γη και τα λαμπρά παλικάρια των Ψαρών στο σολωμικό επίγραμμα ή το τοπίο της ερήμωσης μετά την κατάρρευση του αλβανικού μετώπου στο απόσπασμα από την ποιητική σύνθεση του Ρίτσου μπορούν να συνεξεταστούν, ως παράλληλες ιστορικές περιστάσεις, με το ποίημα «Θερμοπύλες» του Καβάφη («Η βιοπάλη – Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου»).

2. Ρεαλιστική λογοτεχνική αποτύπωση ιστορικών συμβάντων

Εξετάζοντας το απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Αξιώτη ή συσχετίζοντάς το με το διήγημα της Αλεξίου («Η βιοπάλη – Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου»), προκύπτει μια ρεαλιστική αποτύπωση των δύσκολων κατοχικών και μεταπολεμικών χρόνων (πείνα, στερήσεις, εξορία), επικεντρωμένη στα καθημερινά προβλήματα και στις συναισθηματικές αντιδράσεις των απλών ανθρώπων. Παράλληλα με τον ηρωισμό που επιδεικνύουν οι στρατιώτες του αλβανικού μετώπου, ο οποίος προβάλλεται κυρίως στις επετείους, μπορεί να δοθεί μια ρεαλιστικότερη εικόνα των πραγμάτων μέσα από το ποίημα του Ρίτσου και τα προτεινόμενα παράλληλα κείμενα.

3. Διδασκαλία κειμένων και χρήση εποπτικού υλικού

Έχει ενδιαφέρον να συνεξεταστούν κάποια κείμενα –όπως, π.χ., το ποίημα του Ρίτσου ή το αφήγημα του Μηλιώνη– με εικαστικό υλικό που σχετίζεται με τα ιστορικά περιστατικά στα οποία αναφέρονται (αλβανικό μέτωπο, κυπριακό πρόβλημα), ώστε οι μαθητές να συγκρίνουν ή να προβληματιστούν σχετικά με την ιδιαιτερότητα της λογοτεχνικής απόδοσης της ιστορικής πραγματικότητας (εκφραστικοί τρόποι, ιδεολογική χροιά, κοινωνικός προβληματισμός κ.ά.).

